

## THE ROLE OF FAMILY AND PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTION COLLABORATION IN THE DEVELOPMENT OF CHILDREN'S SOCIAL SKILLS

**Matanat Rahimova**

Director of Kindergarten No. 6, Shaki City

E-mail:metanetrehimova673@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0005-5551-6762>

**Abstract.** The article comprehensively examines the role of family and preschool educational institutions in the formation and development of children's social skills during early childhood from scientific-theoretical and practical perspectives. The essence of the concept of social skills is explored, and the mechanisms of their development are analyzed considering the psychological and pedagogical characteristics of early childhood. The study substantiates the influence of the family environment, intra-family communication, and parental behavioral models on children's social development. At the same time, the role of collective activities, play-based interactions, and the socially oriented activities of preschool educators in developing children's communication, cooperation, and empathy skills is demonstrated through specific examples. The article emphasizes the importance of collaboration between families and preschool educational institutions, identifies the main challenges encountered in the process of developing social skills, and presents possible ways to overcome them. The article may serve as a valuable theoretical and practical resource for preschool educators, researchers, students, and parents.

**Keywords:** preschool education, early childhood, social skills, family upbringing, social development.

**DOI:** 10.30546/2709-2488.2026.003.10922

**To cite this article:** Rahimova M. (2026). The role of family and preschool educational institution collaboration in the development of children's social skills. *Journal of Preschool and Primary Education*, Vol. 256, Issue III, pp. 91-102.

**Article history:** received – 12.08.2026; accepted – 18.09.2026.

CC BY 4.0. Authors expressly acknowledge the authorship rights of their works and grant the journal the first publication right under the terms of the Creative Commons Attribution License International CC-BY, which allows the published work to be freely distributed to others, provided that the original authors are cited and the work is published in this journal.

## UŞAQLARIN SOSIAL BACARIQLARININ İNKİŞAFINDA AİLƏ VƏ MƏKTƏBƏQƏDƏR TƏHSİL MÜƏSSISƏSİ ƏMƏKDAŞLIĞININ ROLU

**Mətanət Rəhimova**

Şəki şəhəri, 6 saylı uşaq bağçasının müdiri

E-mail:metanetrehimova673@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0005-5551-6762>

**Annotasiya.** Məqalədə erkən yaş dövründə uşaqlarda sosial bacarıqların formalaşması və inkişafında ailə və məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin rolu elmi-nəzəri və praktik aspektdən hərtərəfli şəkildə araşdırılmışdır. Sosial bacarıqlar anlayışının mahiyyəti açılmış, erkən uşaqlıq dövrünün psixoloji və pedaqoji xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla bu bacarıqların formalaşma mexanizmləri təhlil edilmişdir. Tədqiqatda ailə mühitinin, ailədaxili ünsiyyətin, valideyn davranışlarının model rolunun uşaqların sosial inkişafına təsiri əsaslandırılmışdır. Eyni zamanda məktəbəqədər təhsil müəssisəsində kollektiv fəaliyyətlər, oyunlar və pedaqoqun sosialyönlü fəaliyyətinin uşaqların ünsiyyət, əməkdaşlıq və empati bacarıqlarının inkişafındakı rolu konkret nümunələr əsasında göstərilmişdir. Məqalədə ailə və məktəbəqədər təhsil müəssisəsi arasında əməkdaşlığın əhəmiyyəti vurğulanmış, sosial bacarıqların inkişafı prosesində qarşıya çıxan əsas çətinliklər və onların aradan qaldırılması yolları müəyyən edilmişdir. Məqalə məktəbəqədər təhsil sahəsində çalışan pedaqoqlar, tədqiqatçılar, tələbələr və valideynlər üçün nəzəri və praktik baxımdan faydalı ola bilər. **Açar sözlər:** məktəbəqədər təhsil, erkən yaş dövrü, sosial bacarıqlar, ailə tərbiyəsi, sosial inkişaf.

**DOI:** 10.30546/2709-2488.2026.003.10922

**Məqaləyə istinad:** Rəhimova M. (2026). Uşaqların sosial bacarıqlarının inkişafında ailə və məktəbəqədər təhsil müəssisəsi əməkdaşlığının rolu. «*Məktəbəqədər və ibtidai təhsil*», № 3 (256), səh. 91-102.

**Məqalə tarixçəsi:** göndərilib – 12.08.2026; qəbul edilib – 18.09.2026.

CC BY 4.0. Müəlliflər açıq şəkildə öz əsərlərinin müəlliflik hüquqlarını təsdiq edir və jurnala Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) lisenziyası çərçivəsində ilk nəşr hüququnu verirlər. Bu lisenziya, əsərin bu jurnalda yayımlandığı və orijinal müəlliflərə istinad edildiyi halda, onun sərbəst şəkildə digər şəxslər tərəfindən yayılmasına icazə verir.

## Giriş / Introduction

Müasir cəmiyyətin inkişaf səviyyəsi insan kapitalının keyfiyyəti ilə sıx bağlıdır. İnsan kapitalının əsas komponentləri isə erkən yaş dövründə formalaşır [Becker, G., 1993]. Bu mərhələdə uşağın yalnız idraki və fiziki inkişafı deyil, həm də sosial bacarıqları formalaşır. Sosial bacarıqlar uşağın cəmiyyətə uyğunlaşmasında, digər insanlarla səmərəli və sağlam münasibətlər qurmasında, əməkdaşlıq və konfliktlərin həllində, eləcə də gələcək peşə və şəxsi həyat fəaliyyətində mühüm rol oynayır [Becker, G., 1993].

Erkən yaş dövrü (0–6 yaş) uşağın şəxsiyyətinin əsaslarının formalaşdığı, davranış modellərinin yarandığı və sosial təcrübənin sürətlə toplandığı kritik mərhələdir [Vigotski, L., 1978; Piaget, J., 1962]. Bu dövrdə uşaq ətraf mühiti müşahidə edir, sosial rol modellərini öyrənir, həmyaşıdları və böyüklərlə münasibətlər qurur və sosial qaydaları mənimsəyir. Psixoloji və pedaqoji tədqiqatlar göstərir ki, erkən yaşda formalaşan sosial bacarıqlar sonrakı inkişaf mərhələlərində dəyişməyə çətin təbə olur və uşağın davranışlarının dayanıqlı əsaslarını təşkil edir [Bandura, A., 1977; Vigotski, L., 1978; Piaget, J., 2003]. Uşağın sosial inkişafında ailə və məktəbəqədər təhsil müəssisəsi xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Ailə uşağın ilk sosiallaşma mühiti olmaqla onun emosional təhlükəsizliyini təmin edir, ilkin sosial dəyərləri və davranış modellərini formalaşdırır. Ailə daxilində valideynlərin davranışları, ünsiyyət üslubu və emosional reaksiyaları uşağın sosial bacarıqlarının inkişafında model rolunu oynayır. Məktəbəqədər təhsil müəssisəsi isə uşağın sosial təcrübəsini genişləndirən, kollektiv davranış və əməkdaşlıq bacarıqlarını inkişaf etdirən, həmçinin sosial ünsiyyət və empati qabiliyyətlərinin formalaşmasına şərait yaradan mühüm pedaqoji mühitdir. Məktəbəqədər müəssisə qrup fəaliyyətləri, oyunlar, rollu oyunlar və sosialyönlü pedaqoji fəaliyyətlər uşağın sosial bacarıqlarını gücləndirir və kollektivdə davranış qaydalarını mənimsəməsinə yardım edir.

Ailə və məktəbəqədər müəssisə arasındakı əməkdaşlıq isə uşağın sosial bacarıqlarının davamlı inkişafında həlledici rol oynayır. Səmərəli əməkdaşlıq valideynlərin pedaqoji maarifləndirilməsi, məktəbəqədər təhsil müəssisəsində uşağın fərdi xüsusiyyətlərinə uyğun yanaşma və iki mühit arasında informasiya mübadiləsini nəzərdə tutur. Araşdırmalar göstərir ki, ailə və məktəbəqədər təhsil müəssisəsi arasında düzgün əməkdaşlıq uşağın sosial adaptasiya qabiliyyətini artırır, davranış problemlərinin qarşısını alır və sosial bacarıqların daha səmərəli formalaşmasını təmin edir [Denham, S., & Burton, R., 2003; Goleman, D., 2006].

Sosial bacarıqlar uşağın digər insanlarla qarşılıqlı münasibətdə adekvat davranış nümayiş etdirməsinə imkan verən bacarıqlar sistemidir. Bu bacarıqlar təkcə

ünsiyyət qurmaqla məhdudlaşmır, eyni zamanda uşağın emosiyaları tanınması və ifadə etməsi, empati göstərməsi, paylaşması, əməkdaşlıq etməsi və sosial qaydalara riayət etməsini də əhatə edir. Erkən yaş dövründə bu bacarıqların inkişafı uşağın gələcək həyatının sosial və emosional əsaslarını formalaşdırır [UNESCO, 2020].

Sosial bacarıqların inkişaf etdirilməsində aşağıdakı amillər mühüm əhəmiyyət kəsb edir:

- *Uşağın psixoloji sağlamlığının təmin olunması.* Sosial bacarıqlar uşağın emosional tənzimlənməsini dəstəkləyir. Məsələn, uşaq öz emosiyalarını sözlə ifadə etməyi öyrəndikdə, narahatlıq və qəzəb hisslərini idarə etmək qabiliyyəti artır.
- *Uşağın yaşıdları ilə münasibətlərinin tənzimlənməsi.* Erkən yaşda formalaşan sosial bacarıqlar uşağın həmyaşıdları ilə harmonik münasibətlər qurmasına şərait yaradır. Uşaq əməkdaşlıq etməyi, növbə gözləməyi və qaydalara riayət etməyi öyrəndikdə, qrup fəaliyyətlərində iştirakı daha uğurlu olur.
- *Uşağın gələcək məktəb həyatına uyğunlaşması.* Məktəbəqədər dövrdə inkişaf etdirilən sosial bacarıqlar uşağın məktəbə adaptasiya olmasına kömək edir. Uşaq müəllim və sinif yoldaşları ilə yaxşı ünsiyyət qura bilir, qrup qaydalarına riayət edir və öz davranışını idarə edə bilir.
- *Uşaqda müstəqillik və özünəinam hissəsinin formalaşması.* Sosial bacarıqlar uşağın özünəgüvənini artırır və müstəqil qərarlar verməsinə imkan yaradır. Uşaq əməkdaşlıq edərkən və sosial münasibətlər qurarkən öz bacarıqlarını sinayır, uğur qazandıqda isə özünəinamı möhkəmlənir.

Əksinə, sosial bacarıqların kifayət qədər inkişaf etməməsi uşaqlarda bir sıra mənfi nəticələrə gətirib çıxara bilər. Məsələn, uşaq aqressiv davranışlar nümayiş etdirə, həmyaşıdları ilə ünsiyyət qurmaqda çətinlik çəkə və sosial təcrid olunma halları ilə üzləşə bilər. Belə uşaqlar qrup fəaliyyətlərinə az cəlb olunur, onlarda paylaşmaq və əməkdaşlıq etmə bacarıqları zəifləyir ki, bu da onların sosial adaptasiyasını ləngidir.

Nəticə etibarilə, erkən yaş dövründə sosial bacarıqların inkişaf etdirilməsi uşağın həm psixoloji sağlamlığı, həm də gələcək sosial və akademik uğurları üçün əsas şərtlərdən biridir. Bu bacarıqların formalaşdırılması ailə və bağça mühitində planlı və məqsədli tərbiyə prosesi tələb edir.

Tədqiqatın müzakirə mövzusu uşaqlarda sosial bacarıqların inkişaf etdirilməsində qarşıya çıxan çətinliklər və onların həlli yollarının öyrənilməsidir. Aparılan təhlillər göstərir ki, erkən yaş dövründə uşaqların sosial bacarıqlarının formalaşması mürəkkəb, çoxşaxəli prosesdir və onu yalnız bir mühitdə formalaşdırmaq mümkün deyil.

Tədqiqatın əsas məqsədi erkən yaş dövründə uşaqların sosial bacarıqları-

nın inkişafında ailə və məktəbəqədər təhsil müəssisəsinin rolunu elmi əsaslarla araşdırmaq, bu iki mühitin qarşılıqlı təsirlərini, əməkdaşlığının əhəmiyyətini və istiqamətlərini müəyyənləşdirmək, sosial inkişaf prosesinə təsir imkanlarını qiymətləndirməkdir.

### **Problemin qoyuluşu**

Müasir təhsil və psixoloji tədqiqatlar göstərir ki, uşaqların sosial bacarıqlarının erkən yaş dövründə inkişafı onların gələcək şəxsiyyət və davranış modellərinin formalaşmasında həlledici rol oynayır [Denham, S., & Burton, R., 2003; Goleman, D., 2006]. Lakin müşahidələr göstərir ki, bir çox uşaqlarda ailə və məktəbəqədər təhsil müəssisəsi mühitində sosial bacarıqlar kifayət qədər inkişaf etdirilmir, bu isə onların həmyaşıdları ilə münasibətlərinə, məktəbə adaptasiyasına və emosional sağlamlığına mənfi təsir göstərir [Denham, S., & Burton, R., 2003; Goleman, D., 2006].

### **Tədqiqatın metodologiyası**

Tədqiqatın metodoloji əsasını sosial konstruktivizm və uşaqyönümlü təhsil yanaşmaları təşkil edir. Araşdırmada sənəd təhlili, elmi ədəbiyyatın sistemli təhlili, müqayisəli yanaşma, induktiv və deduktiv təhlil metodlarından istifadə edilmişdir. Öldə olunan nəticələr ailə və məktəbəqədər təhsil müəssisəsi əməkdaşlığının uşaqların sosial bacarıqlarının inkişafına təsirinin müəyyənləşdirilməsi məqsədilə ümumiləşdirilmişdir.

### **Tədqiqat metodları**

Tədqiqatın aparılması üçün məqalədə nəzəri və praktik metodlardan istifadə edilmişdir. Məqalədə təhlil metodu vasitəsilə uşaqlarda sosial bacarıqların inkişafına təsirlər araşdırılmışdır. Eyni zamanda pedaqoji empirik, müşahidə və təhlil metodlarından istifadə edilərək məktəbəqədər təhsil müəssisələrində sosial bacarıqların formalaşdırılmasının səmərəli yolları müəyyənləşdirilmişdir.

## **Əsas hissə / Main part**

Məktəbəqədər yaş dövründə uşaqlarda sosial bacarıqların inkişaf etdirilməsində ailənin rolu mühümdür. Burada ailədaxili ünsiyyət və emosional mühitin düzgün təşkili xüsusilə vacib rol oynayır. Çünki ailədaxili ünsiyyət və emosional mühit uşağın sosial bacarıqlarının formalaşmasında həlledici amillərdən biridir. Ailə uşağın ilk ünsiyyət qurduğu sosial sistem olmaqla yanaşı, həm də onun emosional ehtiyaclarının ödənilməsi və davranış modellərinin formalaşdığı əsas mühitdir. Uşağın ailə daxilində özünü təhlükəsiz, dəyərli və qəbul olunmuş hiss etməsi onun sosial inkişafı üçün möhkəm təməl yaradır.

### **Ailədaxili münasibətlərin uşağın sosial inkişafında rolu**

Ailədaxili ünsiyyət dedikdə valideynlərlə uşaqlar arasında qarşılıqlı anlaşı-

maya əsaslanan, açıq, səmimi və davamlı kommunikasiya prosesi nəzərdə tutulur. Belə ünsiyyət şəraitində uşaq öz fikrini sərbəst ifadə etməyi, emosiyalarını düzgün şəkildə bildirməyi və qarşı tərəfi dinləməyi öyrənir. Valideynlərin uşağın sözünü kəsmədən dinləməsi, suallarını səbrlə cavablandırması və onun hisslərinə empati ilə yanaşması uşağın ünsiyyət bacarıqlarının inkişafına müsbət təsir göstərir.

Emosional mühit isə ailədə hökm sürən ümumi psixoloji iqlimi əhatə edir. Sevgi, qayğı, hörmət və qarşılıqlı etimadın mövcud olduğu emosional mühit uşağın özünəinam hissini artırır. Belə mühitdə böyüyən uşaqlar daha açıq, sosial münasibətlərə meyilli və empatik olurlar. Əksinə, ailədə gərginlik, laqeydlilik, tez-tez münaqişə və aqressiv davranışlar müşahidə olunduqda, uşaqlarda ünsiyyət çətinlikləri, qorxu, utancaqlıq və aqressiv davranış formaları meydana çıxı bilər.

Valideynlərin emosional reaksiyaları da uşağın sosial davranışlarına birbaşa təsir edir. Məsələn, valideynlərin öz emosiyalarını sakit və adekvat şəkildə ifadə etməsi uşağa emosional özünütənzimləmə bacarığını öyrədir. Bu bacarıq isə uşağın yaşıdları ilə münasibətlərində konfliktləri dinc yolla həll etməsinə şərait yaradır.

Nəticə etibarilə, ailədaxili ünsiyyətin keyfiyyəti və emosional mühitin sağlamlığı uşağın sosial bacarıqlarının formalaşmasında onun uğuruna təsir edən əsas amillərdəndir. Valideynlərin uşağa qarşı anlayışlı, səbirli və dəstəkləyici mövqeyi onun sosial adaptasiya qabiliyyətini gücləndirir və gələcək sosial münasibətlərinin sağlam əsaslar üzərində qurulmasını təmin edir.

Ailə uşağın ilk sosial təcrübə qazandığı mühit olduğu üçün valideynlərin uşağa göstərdiyi sevgi, qayğı və diqqət onun sosial münasibətlər qurmaq bacarığına birbaşa təsir edir. Məsələn, valideyn uşağın suallarına səbrlə cavab verdikdə və onun fikrinə hörmət etdikdə, uşaq da başqalarının fikrinə diqqətlə yanaşmağı öyrənir.

Valideyn davranışları erkən yaş dövründə uşaqların sosial bacarıqlarının formalaşmasında nümunəvi (model) xarakter daşıyır. Erkən yaşlı uşaqlar ətraf aləmi, əsasən, müşahidə və təqlid yolu ilə dərk etdiklərindən, valideynlərin gündəlik davranışları onların sosial inkişafında əsas istiqamətverici amil kimi çıxış edir. Psixoloji tədqiqatlara əsasən, uşaq üçün valideynlər ilk və ən güclü sosial modeldir və onların davranışları uşağın şüurunda norma kimi qəbul edilir. Valideynlərin digər ailə üzvləri ilə münasibətləri uşağın sosial davranışlarının formalaşmasına birbaşa təsir göstərir. Məsələn, ailədə qarşılıqlı hörmət, əməkdaşlıq və anlayış hökm sürürsə, uşaq bu münasibətləri təqlid edərək yaşıdları ilə ünsiyyətdə də eyni davranış formalarını nümayiş etdirir. Əksinə, valideynlər arasında aqressiya, kobudluq və laqeydlilik müşahidə olunduqda, uşaq bu davranışları normal hesab edərək sosial münasibətlərində tətbiq edə bilər. Valideynlərin problem və

konfliktlərə yanaşma tərzı də uşağın sosial bacarıqlarının inkişafında mühüm rol oynayır. Əgər valideynlər yaranan çətinlikləri dialoq, kompromis və qarşılıqlı anlaşma yolu ilə həll edirlərsə, uşaq da mübahisə zamanı zorakılığa deyil, danışıq və razılaşmaya üstünlük verir. Bu isə uşaqda konfliktlərin dinc yolla həlli bacarığını formalaşdırır.

Valideynlərin emosional davranışları da uşaqlar üçün model rolunu oynayır. Valideynlərin öz emosiyalarını düzgün idarə etməsi, əsəbi vəziyyətlərdə səbirlı və nəzarətli davranması uşağa emosional özünütənzımləmə bacarığını öyrədir. Bu bacarıq uşağın sosial münasibətlərdə emosional sabitliyini təmin edir və aqressiv davranış riskini azaldır. Bundan əlavə, valideynlərin sosial məsuliyyət və etik davranış nümayiş etdirməsi uşaqlarda sosial dəyərlərin formalaşmasına xidmət edir. Məsələn, valideynlərin qaydalara əməl etməsi, başqalarına kömək etməsi və cəmiyyətə hörmətlə yanaşması uşağın sosial normaları mənimsəməsinə müsbət təsir göstərir.

Beləliklə, valideyn davranışlarının model rolu uşağın sosial bacarıqlarının inkişafında əsas mexanizmlərdən biridir. Valideynlərin şüurlu və məqsədyönlü davranışı uşağın sağlam sosial münasibətlər qurmasına, empati və əməkdaşlıq bacarıqlarının formalaşmasına şərait yaradır.

Uşaq valideynlərinin davranışlarını müşahidə edərək sosial normaları mənimsəyir. Ailədə hörmət, əməkdaşlıq və qarşılıqlı anlayış mövcuddursa, uşaq da bu davranışları təqlid edir.

### **Məktəbəqədər təhsil müəssisəsinin uşağın sosial inkişafında rolu**

Məktəbəqədər yaş dövründə oyun uşağın əsas fəaliyyət növü olmaqla yanaşı, eyni zamanda sosial bacarıqların formalaşmasının ən təsirli vasitələrindən biridir. Xüsusilə qrup şəklində təşkil olunan oyun və fəaliyyətlər uşaqların sosial münasibətlər qurmasına, kollektiv davranış qaydalarını mənimsəməsinə və əməkdaşlıq bacarıqlarının inkişafına şərait yaradır.

Qrup fəaliyyətləri zamanı uşaqlar birgə məqsədə nail olmağa çalışır, rolları bölüşdürür və qarşılıqlı razılaşmalar əldə edirlər. Bu proses uşaqlarda növbə gözləmə, paylaşma, qarşı tərəfin fikrini nəzərə alma və qaydalara əməl etmə kimi mühüm sosial bacarıqları formalaşdırır. Uşaq təkbaşına fəaliyyətdən fərqli olaraq, qrup şəraitində öz davranışlarını digərlərinə uyğunlaşdırmağı öyrənir. “Rol-lu-süjetli oyunlar” (məsələn, “ailə”, “mağaza”, “xəstəxana” və s.) zamanı uşaqlar müxtəlif sosial rolları canlandırarkən onlarda empati bacarığı inkişaf edir və sosial münasibətlərin mahiyyətini dərk edirlər. Bu oyunlar uşaqlara real həyat situasi-yalarını təhlükəsiz mühitdə sınaqdan keçirməyə imkan verir. Bundan əlavə, qrup oyunları uşaqlarda konfliktlərin yaranması üçün təbii şərait yaradır. Bu isə düzgün pedaqoji yanaşma ilə uşaqlara mübahisələri dinc yolla həll etməyi öyrətmək üçün əlverişli imkan hesab olunur. Beləliklə, qrup fəaliyyətləri və oyunlar uşağın

sosial inkişafının təməl mexanizmlərindən biri kimi çıxış edir. Oyun məktəbəqədər yaşlı uşaqlar üçün əsas fəaliyyət növüdür və qrup oyunları sosial bacarıqların inkişafında mühüm vasitədir. Məsələn: “Rollu-süjetli oyunlar” zamanı uşaqlar sosial rolları mənimsəyirlər və onlarda empati bacarığı inkişaf edir.

### **Pedaqoqun sosialyönümlü fəaliyyəti**

Məktəbəqədər təhsil müəssisəsində pedaqoq uşağın sosial inkişafında əsas aparıcı fiqurdur. Pedaqoqun davranışı, ünsiyyət üslubu və uşaqlara münasibəti onlar üçün sosial model rolunu oynayır. Uşaqlar pedaqoqun davranışlarını müşahidə edərək sosial normaları və dəyərləri mənimsəyirlər.

Sosialyönümlü pedaqoji fəaliyyət uşaqlar arasında müsbət münasibətlərin formalaşdırılmasına, əməkdaşlıq mühitinin yaradılmasına və hər bir uşağın kollektivdə qəbul olunmasına yönəlidir. Pedaqoq uşaqlar arasında bərabər münasibət yaratmalı, onları dinləməli və fərdi xüsusiyyətlərini nəzərə almalıdır. Bu yanaşma uşaqlarda sosial ədalət və qarşılıqlı hörmət anlayışının formalaşmasına kömək edir. Məsələn, tərbiyəçi-müəllim mübahisə zamanı uşaqları cəzalandırmaq əvəzinə, onları dinləyib problemin səbəbini izah etdikdə, uşaqlar konfliktlərin dialoq yolu ilə həll edilə biləcəyini öyrənirlər. Bundan əlavə, pedaqoq sosial bacarıqları məqsədyönlü şəkildə inkişaf etdirmək üçün xüsusi fəaliyyətlər və oyunlar təşkil etməlidir. Sosial rolların paylanması, birgə tapşırıqlar və qrup müzakirələri uşaqların ünsiyyət bacarıqlarını və kollektiv məsuliyyət hissini gücləndirir.

Beləliklə, pedaqoqun sosialyönümlü fəaliyyəti uşağın məktəbəqədər təhsil müəssisəsi mühitində özünü təhlükəsiz, dəyərli və qəbul olunmuş hiss etməsini təmin edir ki, bu da sosial inkişafın əsas şərtlərindən biridir.

### **Ailə və məktəbəqədər təhsil müəssisəsinin qarşılıqlı əməkdaşlığı**

Uşağın sosial bacarıqlarının davamlı və harmonik inkişafı üçün ailə və məktəbəqədər təhsil müəssisəsinin qarşılıqlı əməkdaşlığı mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu iki əsas tərbiyə mühitinin məqsəd və yanaşmalarının uyğunluğu uşağın davranışlarında sabitlik yaradır və sosial bacarıqların möhkəmlənməsinə şərait yaradır. Ailə və məktəbəqədər müəssisə arasında əlverişli əməkdaşlıq valideynlərlə tərbiyəçi-müəllimlər arasında açıq ünsiyyətin qurulmasını, uşağın davranış və inkişaf xüsusiyyətləri haqqında mütəmadi məlumat mübadiləsini nəzərdə tutur. Valideyn iclasları, fərdi söhbətlər, açıq məşğələlər və birgə tədbirlər bu əməkdaşlığın əsas formalarıdır [Məktəbəqədər təhsil proqramı (kurikulumu), 2022].

Misal göstərək: əgər bağçada uşağa paylaşmaq və əməkdaşlıq bacarıqları aşılırsa və valideynlər bu davranışları ev şəraitində də dəstəkləyirlərsə, uşaq həmin bacarıqları daha tez və davamlı şəkildə mənimsəyir. Əks halda, ailə və məktəbəqədər təhsil müəssisəsi arasında tərbiyəvi yanaşmaların ziddiyyəti uşağın davranışında qeyri-sabitliyə və çaşqınlığa səbəb ola bilər. Bu baxımdan, pedaqoqlar valideynləri sosial bacarıqların əhəmiyyəti barədə maarifləndirməli, va-

lideynlər isə məktəbəqədər təhsil müəssisəsinin tərbiyəvi fəaliyyətinə fəal şəkildə qoşulmalıdırlar. Nəticə etibarilə, ailə və bağçanın qarşılıqlı əməkdaşlığı uşağın sosial inkişafının bütövlüyünü təmin edir və onun cəmiyyətə uğurlu adaptasiyası üçün möhkəm zəmin yaradır.

### **Sosial bacarıqların inkişafında qarşıya çıxan çətinliklər**

Erkən yaş dövründə uşaqların sosial bacarıqlarının inkişafı mürəkkəb və çoxşaxəli proses olduğu üçün bu prosesə ailə, təhsil mühiti və pedaqoji yanaşmalar birbaşa təsir göstərir. Lakin bir sıra obyektiv və subyektiv amillər uşağın sosial inkişafını ləngidə və ya mənfi istiqamətə yönəldə bilər.

### **Ailədaxili münasibətlərin qeyri-sabitliyi**

Ailədaxili münasibətlərin qeyri-sabitliyi uşağın sosial bacarıqlarının inkişafına mənfi təsir göstərən əsas amillərdən biridir. Ailədə tez-tez münaqişələrin baş verməsi, emosional gərginlik, valideynlər arasında anlaşılmazlıq və ya valideyn – övlad münasibətlərində laqeydlilik uşağın psixoloji vəziyyətinə birbaşa təsir göstərir. Belə şəraitdə böyüyən uşaqlar özlərini təhlükəsiz hiss etmir və bu, onların sosial münasibətlər qurmaq qabiliyyətini zəiflədir.

Ailədaxili qeyri-sabitlik uşaqlarda qorxu, aqressiya, utancaqlıq və ya özünəqapanma kimi davranış formalarının yaranmasına səbəb ola bilər. Uşaq ailədə müşahidə etdiyi neqativ davranışları sosial norma kimi qəbul edərək məktəbəqədər təhsil müəssisəsi mühitində də eyni davranışları nümayiş etdirə bilər. Nəticədə, uşaq yaşdqları ilə ünsiyyətdə çətinlik yaşayır, konfliktlərə meyilli olur və sosial adaptasiya prosesi ləngiyir.

### **Valideynlərin pedaqoji biliklərinin azlığı**

Valideynlərin pedaqoji biliklərinin kifayət qədər olmaması da uşaqların sosial bacarıqlarının inkişafında ciddi çətinliklər yaradır. Bir çox valideynlər erkən yaş dövrünün psixoloji xüsusiyyətlərini və uşağın sosial inkişaf ehtiyaclarını lazımi səviyyədə dərk etmirlər. Bu isə tərbiyə prosesində səhv yanaşmalara səbəb olur. Pedaqoji biliklərin azlığı nəticəsində valideynlər uşağın davranış problemlərinə cəza və ya sərt münasibətlə yanaşa, onun emosional ehtiyaclarını nəzərə almağa bilər. Belə yanaşma uşağın özünüifadə qabiliyyətini zəiflədir, özgüvəninə azalmasına və sosial passivliyə gətirib çıxarır. Eyni zamanda bəzi valideynlərin həddindən artıq qoruyucu, mühafizəkar davranışı uşağın müstəqil sosial təcrübə qazanmasına mane olur və onun sosial bacarıqlarının inkişafını məhdudlaşdırır.

### **Məktəbəqədər təhsil müəssisəsində fərdi yanaşmanın məhdudluğu**

Məktəbəqədər təhsil müəssisələrində fərdi yanaşmanın məhdudluğu da sosial bacarıqların inkişafına mənfi təsir göstərən mühüm amildir. Uşaqlar fərdi psixoloji xüsusiyyətlərə, temperamentə və sosial inkişaf səviyyəsinə malik olduqları halda, bəzən bağça şəraitində bu fərqlər lazımi qədər nəzərə alınmır. Qrupda uşaqların sayının çox olması, pedaqoqun iş yükünün yüksəkliyi və metodiki

resursların məhdudluğu nəticəsində bəzi uşaqlar diqqətdən kənarda qala bilər. Xüsusi ehtiyacları olan, eləcə də utancaq və passiv uşaqların sosial fəaliyyətlərə yetərinə cəlb edilməməsi, onlarda sosial vərdişlərin zəifləməsinə səbəb olur. Bu isə uşağın kollektivə uyğunlaşmasını çətinləşdirir və sosial təcrid olunmaya gətirib çıxarır. Bundan əlavə, fərdi yanaşmanın olmaması uşaqlar arasında müqayisə və etiketləmə hallarının baş verməsi ilə nəticələnir ki, bu da uşağın özünəinamını azaldır və sosial aktivliyini zəiflədir.

Sadalanan çətinliklər erkən yaş dövründə sosial bacarıqların inkişafını ləngidən əsas faktorlar hesab olunur. Bu problemlərin aradan qaldırılması üçün ailədaxili münasibətlərin sağlamlaşdırılması, valideynlərin pedaqoji cəhətdən maarifləndirilməsi və məktəbəqədər təhsil müəssisələrində fərdi yanaşmanın gücləndirilməsi vacib şərtidir.

Erkən yaşlı uşaqlarda sosial bacarıqların formalaşdırılması üçün *valideynlər üçün maarifləndirici seminarların təşkili, bağça mühitində sosialyönümlü fəaliyyət və oyunların artırılması, ailə – məktəbəqədər təhsil müəssisəsi arasında əməkdaşlıq əlaqələrinin gücləndirilməsi* mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

## Nəticə / Conclusion

Erkən yaş dövründə sosial bacarıqların formalaşması uşağın gələcək sosial uğurunun əsasını təşkil edir. Ailə və məktəbəqədər müəssisə bu prosesin əsas aparıcı qüvvələri olduğu üçün onların qarşılıqlı və sistemli əməkdaşlığı uşağın sağlam sosial inkişafını təmin edir.

Erkən yaşlarda uşaqlarda sosial bacarıqların inkişafında ailə və məktəbəqədər təhsil müəssisəsinin rolu əvəzsizdir. Aparılan tədqiqatlar və müşahidələr göstərir ki, uşaqların sosial bacarıqları onların gündəlik həyatda qarşılıqlı münasibətlər qurmaq, emosiyalarını idarə etmək və ətraf mühitlə uyğunlaşmaq qabiliyyətinə birbaşa təsir edir. Ailə uşağın ilk sosial təcrübələrini formalaşdıran mühit olduğu üçün valideynlərin davranış modelləri, ünsiyyət tərzı və qayğısı uşağın sosial bacarıqlarının inkişafında əsas amillərdəndir. Eyni zamanda bağça mühiti uşaqlara həmyaşıdları ilə əməkdaşlıq, paylaşma və kollektiv fəaliyyət bacarıqlarını öyrədir, sosial rolları mənimsəməyə və konfliktləri həll etməyə imkan yaradır.

Beləliklə, aparılan tədqiqatın nəticəsi olaraq demək olar ki, uşağın sosial bacarıqlarının səmərəli inkişafı yalnız bir qurumun və ya fərdin fəaliyyəti ilə mümkün deyil, burada ailə və məktəbəqədər təhsil müəssisəsinin birgə (sinergetik) təsiri vacib rol oynayır.

**Məqalənin aktuallığı.** Sosial bacarıqlar yalnız məktəbəqədər dövrdə deyil, həm də gələcək həyat fəaliyyətində – peşə seçimi, əməkdaşlıq, ictimai adaptasiya və şəxsi münasibətlərdə böyük əhəmiyyət kəsb edir. Buna baxmayaraq, iki mühit

arasında əməkdaşlığın zəifliyi, valideynlərin pedaqoji biliklərinin məhdudluğu və məktəbəqədər təhsil müəssisəsində fərdi yanaşmanın çatışmazlığı sosial bacarıqların inkişafına mane olur. Bu problemlərin həlli üçün erkən yaş dövründə sosial bacarıqların inkişafını dəstəkləyən nəzəri və praktik üsulların müəyyən edilməsi, ailə və bağçanın qarşılıqlı əməkdaşlığının səmərəli mexanizmlərinin işlənib hazırlanması zəruridir. Məqalənin məqsədi bu problemləri araşdırmaq, sosial bacarıqların inkişafına təsir edən əsas faktorları müəyyən etmək və həll yollarını elmi əsaslarla təklif etməkdir.

Uşaqların erkən yaşlarda sosial bacarıqlarının inkişafı həm onların psixoloji sağlamlığı, həm də gələcək həyat uğurları üçün əsas faktor hesab olunur. Müasir cəmiyyətin tələbləri, rəqəmsal texnologiyaların yayılması və ailə strukturlarındakı dəyişikliklər uşaqların sosial bacarıqlarının inkişafına birbaşa təsir edir. Bu baxımdan, sosial bacarıqların formalaşmasında ailə və məktəbəqədər müəssisənin rolunun öyrənilməsi və bu istiqamətdə səmərəli strategiyaların hazırlanması aktual problem kimi qiymətləndirilə bilər.

**Məqalənin elmi yeniliyi.** Məqalə erkən yaşlarda sosial bacarıqların inkişafına ailə və bağçanın birgə təsirini sistemli şəkildə analiz edən araşdırmalar əsasında hazırlanmışdır. Elmi yenilik uşaqların sosial bacarıqlarının formalaşmasında həm ailə faktorlarının, həm də bağça mühitinin spesifik rolu, qarşılıqlı əlaqələri və praktik modelləri ilə bağlı yeni məlumatların təqdim olunmasında özünü göstərir. Bundan əlavə, tədqiqat həm valideynlər, həm də pedaqoqlar üçün erkən müdaxilə və inkişaf strategiyalarının təkmilləşdirilməsinə elmi əsas yaradır.

**Məqalənin praktik əhəmiyyəti.** Tədqiqat nəticələri uşaqların sosial bacarıqlarının inkişafını dəstəkləyən proqramların hazırlanması və tətbiqində praktiki tövsiyələr təqdim edir. Valideynlər üçün ünsiyyət və sosial bacarıqların inkişafını gücləndirən gündəlik fəaliyyətlərin seçilməsi, bağça müəllimləri üçün isə əməkdaşlıq, paylaşma və konflikt həllini təşviq edən metodikaların işlənib hazırlanması tövsiyə olunur. Həmçinin nəticələr erkən yaşlarda müdaxilənin əhəmiyyətini vurğulayaraq uşaqların gələcəkdə uğurlu sosial və akademik həyatına zəmin yaradır.

### **İstifadə edilmiş ədəbiyyat / References**

1. Məktəbəqədər təhsil proqramı (kurikulumu). (2022).
2. Bandura, A. (1977). Social Learning Theory. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
3. Becker, G.S. (1993). Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education. University of Chicago Press.
4. Denham, S.A., & Burton, R. (2003). Social and Emotional Prevention and Intervention Programs for Preschoolers. Springer.
5. Goleman, D. (2006). Emotional Intelligence. Bantam.
6. Piaget, J. (2003). Play, Dreams and Imitation in Childhood. Norton.
7. UNESCO. (2020).
8. Vigotski, L.S. (2000). Uşağın psixi inkişafı. Moskva.